

חבל נחלתו

פלוגתא דאמוראי. וכן כתב הרא"ש בפירושו לפאה. כיון שהדברים כתובים במפורש ברשב"ם ורמזים ברש"י, צריך לעיין בדברי הרש"ס כיצד הוא מקשה על הראשונים דבר שאינו שייך כלל לדבריהם וצ"ע.

מסקנה

נראה להלכה כי אף מי שאין לו קרקע והפריש תרו"מ מפירות שקנה – חייב בוידוי מעשרות. וכש"כ בימינו שזהו רק זכר לוידוי מן הראוי שיתוודה.

מצאצאי נוחלי הארץ, ועל כן אינם יכולים לומר: "האדמה אשר נתתה לנו". משמע שחוסר בעלות על קרקע בפועל אינו מפריע, אבל אי-השתייכות לנוחלי הארץ מונעת את אמירת הוידוי. ועל כן נשים או כהנים ולויים יכולים להתוודות אבל גרים ועבדים משוחררים אינם יכולים להתוודות⁴. הבעלות על קרקע אליה מתייחסים רש"י והרשב"ם וכן הקרקע אליה מתייחס הירושלמי היא בעלות בפועל ולא מצאצאי נוחלי הארץ. הר"ש משאנץ (פאה פ"ג מ"ז) הביא את דברי הרשב"ם וכתב שבירושלמי היא

סימן לו

האם יש חובת וידוי מעשרות על כל אחד

א. העמדת השאלה

וביעור מעשרות וכל המתנות הן רק עיכוב לוידוי במידה ולא נתנו, וא"כ אף מי שאין לו קרקע ואין לו יבולים, מהם צריך להפריש תרו"מ ושאר מתנות – חייב להתוודות. או שאין זו מצוה חיובית כללית על כל יחיד מהציבור, אלא מצוה המסיימת את מערכת המתנות ממצוות התלויות בארץ, ומי שיש לו פירות

אדם הקונה פירות וירקות בחנות שיש בה השגחה על הפרשת תרומות ומעשרות, האם חייב בוידוי מעשר¹? נראה שהנקודה העיקרית הטעונה בירור היא: האם מצות וידוי מעשרות היא מצוה חיובית כלולב ושופר שכל אדם מישראל חייב בהן בהגיע עיתן,

4. מכאן קושיא לטורי אבן (ריש חגיגה) ועוד אחרונים שדנו בהיכי תמצי שעבדים משוחררים יהיה להם קרקע ומחוייבים מצד זה לעלות לרגל. והלא ראיון הושווה בירושלמי לוידוי מעשרות ששניהם הושטו מהמשנה אע"פ שמתחייב בהם רק אם יש לו קרקע. והם חפשו מצב שתהיה בידי קרקע שלא תצא ביובל, והלא הירושלמי אינו דורש זאת, אלא רק קרקע בפועל – כן עולה מההשוואה לראיה וצ"ע.

1. הדיון מצטמצם בחיוב האישי ומתעלם במכוון משאר העיכובים הכלליים מצד עצם חיוב הפרשת תרו"מ בימינו ואמירה בפני הבית וכד'.

שני. אלא משמע מכך שביטול מצוה מן התורה הוא עיכוב לוידי, שהוידוי אינו מכוון דוקא על המצוות הללו. ואם ביטול כל מצוה מעכב את הוידוי, אזי אין קשר לוידי עם המתנות דוקא, אלא כל מצוה יכולה לעכב, וכל מצוה שלא ביטלה אינה מעכבת אפילו אם לא נכנס לכלל חיוב באותה מצוה.

לפי"ז עולה מן המחלוקת בין הברייתות בירושלמי מחלוקת במהות המצוה. מי שסובר שרק המתנות המנויות בפרשה מעכבות מוידוי מבין שמצוות הוידוי היא סיום של מערכת נתינת המתנות ועל כן במידה ולא התחייב בהן אינו מצווה בוידי ואינו יכול להתוודות. אולם הסובר שכל מצוה שבתורה, אפילו מדרשת הכתוב, מעכבת, (כהקדמת תפילין של יד לשל ראש), מצוות הוידוי מוטלת על כל אחד מישראל באופן כללי, ורק יש כמה הלכות המעכבות מאמירת הוידוי.

ג. הפסיקה במחלוקת בירושלמי

לפי דברינו התשובה לשאלה שהעלינו תלויה בפסיקה במחלוקת הבריתות. הרמב"ם בפסקיו אינו מזכיר כלל שכל מצוות שבתורה מעכבות, ומשמע שרק המתנות מעכבות. ומשמע שמי שלא היתה לו כלל אפשרות לנתינת מתנות מפני שאת כל פירותיו הוא מקבל לאחר נתינת המתנות אינו יכול להתוודות.² אולם הגרי"פ פערלא הסביר את לשון הרס"ג (עשה ז) שהכריע עפ"י הירושלמי

שצריך לקיים בהן מתנות הוא שחייב להתוודות, אבל מי שאין לו פירות משלו לא מוטל עליו לתת מתנות – לא שייך שיתחייב בוידי.

ואפשר להציג שאלה זו בצורה מעט שונה. האם מצוות ביעור מעשרות היא חלק ממצוות וידוי מעשרות (ללא תלות בשאלה אם היא נמנית כמצוה נפרדת או כמצוה בפני עצמה), ועל כן רק מי שקיים את החלק הראשון במצוה – שהיו לו פירות שצריכים ליתנם למקבלי המתנות – הוא יכול לקיים את החלק השני במצוה. או שאלה הם שני חיובים נפרדים לגמרי, והביעור הוא מעכב את הוידוי אבל אינו חלק ממנו, וגם מי שלא מוטל עליו כלל החלק הראשון, מוטל עליו החלק השני. וכן לגבי הוידוי עצמו האם עיקרו הוא ההודאה שעשה את כל המוטל עליו ורק מתוך כך באה התפילה והבקשה שבסופו, או שעיקרו התפילה והכרת התודה היא רק פתח להיכנס לתפילה.

ב. מחלוקת בירושלמי והשלכתה

בתלמוד ירושלמי מעשר שני (פ"ה ה"ה) מצאנו מחלוקת בין ברייתות: "אית תניי תני כל המצוות שבתורה מעכבות. אית תניי תני כל המצוות שבפרשה מעכבות. רבי אחא בר פפא בעא קומי רבי זעירא אפילו הקדים תפילה של ראש לתפילה של יד אמר ליה און אנא סבר כן". ולכאורה מה שייכות כל מצוות שבתורה לוידי מעשרות, הרי הוידוי מתייחס למתנות ובעיקר למעשר

2. בתוך הוידוי המתוודה אומר שנתן חלה שהפריש לכהן כדון, ולכאורה בהרבה בתים מצוה זו מתקיימת, אולם על מצוות חלה בלבד, אין וידוי מעשרות.

חבל נחלתו

להתוודות וידוי מעשר. וכן יוסבר אף בשיטת הרמב"ם שמזכיר שאם נשרף טבלו אינו יכול להתוודות, שהתרו"מ אינן רק עיכוב, אלא כל המצוה מוטלת דוקא על מי שהיו לו פירות והפריש מהם ונתן את המתנות כדין.

עפ"ז ניתן להבין את שריפת טבלו בשתי דרכים: דרך אחת, שכיון שהיה לו טבל ונשרף אינו יכול ליתנו, אבל מי שלא היה לו כלל טבל אינו מעכבו מלהתוודות. ובדרך שניה, כגר"א, שנתנית המתנות היא היוצרת את האפשרות להתוודות ולכן אם נשרף ואינו יכול ליתן מעוכב מוידוי.

ה. העיכובים מצד תוכן הדברים בוידוי

אולם, אם סוברים שהוידוי הוא מצוה חיובית על כל אדם מישראל, לכאורה אדם מישראל שאין לו כלל מתנות לתת, אשר אומר שביער את הקודש מן הבית ונתנו לעניים – אומר שקר. ולא ניתן לומר שהוא מתודה על הרבים בעלי שדות ופירות, אלא משמע שהוא עצמו טוען שעשה כך והרי ולא עשה ולא כלום.

בשו"ת משפט כהן (סי' נו אות ד) התייחס לבעית אמירת דברים בוידוי שלא עשאו וכתב: "מי שאין לו כ"א מעשר שני לבד, וכן בכורים לבד, ג"כ צריך להתוודות, כמש"כ הרמב"ם בהי"ד, והוא מירושלמי בכורים פ"ב. ונראה שמי"מ לא יאמר כל הידוי, דלא יוכל לומר וגם נתתיו ללוי ולא נתן, ומ"מ אינו מעכב את הידוי, שאינו מעכב כ"א מה שעשה היפוך המפורש ביידי, אבל מה שלא בא החיוב לידו אינו מעכב. ונראה שמתחיל ביערתי הקודש וגו'

שכל מצוות שבתורה אם ביטל מהן – אינו יכול להתוודות, ולפי דבריו עולה שכל אחד חייב להתוודות, אם אין לו עיכוב פרטי לכך.

ד. נשרף טבלו אינו יכול להתוודות

עוד ניתן להביא ראיה לחקירה זו מהירושלמי (מעשר שני פ"ה ה"ה): "אמר רבי יונה זאת אומרת נשרף טיבלו אינו יכול להתוודות".

ומבאר הגר"א (על הירושלמי): "פירוש דדייק מדקאמר הלקט והשכחה והפיאה אף שאין מעכבין את הידוי והא ודאי הא דלקט אין מעכב היינו שלא בא לכלל לקט, דאם בא לכלל לקט ולא נתן ודאי מעכב מכל מצותך דהמצוות שבפרשה ודאי מעכבין, אלא ודאי כשלא בא לכלל לקט, ומיניה הא דקתני דמעשרות ותרומה מעכבין היינו אף שלא הגיעו דהיינו שנשרף טבלו נמי מעכב".

לכאורה נראה לומר שכשם שלקט אינו מעכב כאשר לא מוטלת עליו חובת לקט, הוא הדין שאר מצוות המנויות בפרשה כאשר לא הגיע לכלל חיוב אינן מעכבות את הידוי. והדין שאם נשרף טבלו מעכב היינו מפני שהגיע לכלל חיוב ונאנס ולא נתן, ולכן מעכבו.

אמנם מלשון הגר"א משמע שאין דעתו כן, ובניגוד למצות לקט שבאופן קצירת שדהו לא הגיע לכלל לקט, כגון שנפלו רק שלש שיבולים ויותר, או שלא קיים שכחה מפני שלא שכח, הרי המעשרות ותרומה מעכבים את הידוי לגמרי, וכדי להגיע לחיוב וידוי ישנה חובה ליתנם, ולא רק שלא לעבור עליהם, ורק אם יש לו פירות והפריש תרומות ומעשרות ונתנן אפשר

עשה עפ"י התורה.

ז. השמטת עיקר הוידוי

אלא שאף אם נקבל שיכול לדלג על מילים מסוימות מהוידוי שאינן מתייחסות אליו, הרי בתחילת הוידוי אומר: "בערתי הקודש מן הבית". ועל משפט זה אינו יכול לדלג, שהרי ללא מעשר שני או ביכורים אינו יכול להתוודות, ואם לא נתנם אינו מתוודה, אף שנתן שאר מתנות כגון תרומות וחלה ולקט שכחה ופאה. ולכן נראה שאף אם נאמר שהמצוה בעיקרה היא מצוה כללית על כל אדם מישראל, בכ"ז מי שאין לו כלל מתנות לתת מפני שקונה פירות לאחר נתינת כל המתנות אינו יכול להתוודות, כדי שלא ימצא דובר שקר.

מסקנה

נראה על-כן שאף לסוברים שכל מצוות התורה מעכבות מלומר וידוי, בכ"ז המחייב בפועל לאמירת וידוי הן דוקא מעשר שני וביכורים, ומי שלא נתן בפועל מתנות אלו אף שנתן שאר מתנות אינו מחויב בוידוי.

עולה מן הדברים, שבדורנו אף אם היו נשלמים שאר התנאים לחיוב מן התורה רוב הציבור כלל לא יכול להגיד ביעור מעשרות בברכה כמצוה מן התורה, אלא לכל היותר יכול לקרוא את הפסוקים כקורא בתורה.³

ומדלג וגם נתתיו וגו', ואם יאמר לא עברתי ממצותיך צ"ע, דאע"ג דדרשהו חז"ל על ממין על שאינו מינו ומן התלוש על המחובר, דלא שייכי בביכורים, מ"מ י"ל שגם פרטי דיני ביכורים הם בכלל זה".

ניתן ללמוד מדברי הרב זצ"ל שיכול להתוודות בהשמטת חלקים מהוידוי שאינם רלוונטיים לגביו. ועוד למדנו שמתנות שלא בא החיוב לידו אינן מעכבות. ולכאורה יכול להתוודות אף שמלכתחילה אינו חייב כלום.

ו. הקושי בדברי הרב קוק

אבל דברי הרב זצ"ל מוקשים מדברי המשנה (מעשר שני פ"ה מט"ו): "והזמן כהן גדול העביר הודיות המעשר". ופרש הרמב"ם: "לפי שלא היו יכולין לומר באותו הזמן ככל מצותך אשר צויתני, כי ה' אמר לתת מעשר ראשון ללוים, והם היו באותו הזמן נותנים אותו לכהנים". וכן בהלכה (הלכות מעשר שני ונ"ר פ"א ה"ג) פסק הרמב"ם: "ובזמן שהיו נותנין מעשר ראשון לכהנים לא היו מתודין שנאמר וגם נתתיו ללווי". ולכאורה לפי הצעת הרב זצ"ל יכלו לדלג על משפט זה: 'וגם נתתיו ללווי'. ואולי כוונת הרב לחלק בין אם נתן את המתנה אך לא למי שהתורה חייבה אותו, אלא למישהו אחר שאז אינו יכול לומר 'עשיתי ככל אשר צויתני' שהרי עשה בפירוש שלא כתורה, לבין אם לא נכנס לכלל חיוב נתינה שאז במה שעשה –

3. הערת הרה"ג אביגדור נבנצל רב העיר העתיקה: האם יש אצלנו מישהו שיכול לומר על כל המצוות שבתורה עשיתי וגו' לא עברתי וגו' ולא שכחתי? ויש גם מצוות שאיננו יכולים לקיימן בזה"ז, כגון קרבן פסח.